

Erwin Mateja

Wprowadzanie soborowej odnowy liturgii na przykładzie diecezji opolskiej

Liturgia Sacra. Liturgia - Musica - Ars 19/2(42), 357-369

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. ERWIN MATEJA
Opole, UO

WPROWADZANIE SOBOROWEJ ODNOWY LITURGII NA PRZYKŁADZIE DIECEZJI OPOLSKIEJ

Jubileusz 50-lecia wydania konstytucji liturgicznej obchodzony w środowisku naukowym Opola każe spojrzeć na lokalny Kościół opolski i przeprowadzić analizę dokonań, jakie miały tu miejsce w minionych latach we wprowadzaniu odnowy liturgicznej. Okazuje się, że są to przede wszystkim działania konkretnych ludzi, które przyniosły bardzo wymierne efekty. Spróbujmy zatem spojrzeć na nich i na owoce ich wysiłków.

1. Wpływ bpa Franciszka Jopa na wprowadzanie posoborowej odnowy liturgii w diecezji opolskiej

Wprowadzanie odnowy liturgicznej w diecezji opolskiej odbyło się w szczęśliwym kontekście osobowym. Najpierw trzeba wskazać na pierwszego jej biskupa, ks. Franciszka Jopa, który pełnił w latach 1962–1975 funkcję przewodniczącego Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski¹. Powierzenie mu tej funkcji wiązało się z całą pewnością z jego aktywnym udziałem w pracach kolejnych sesji Soboru Watykańskiego II oraz w komisjach rzymskich². To on został wybrany do 25-osobowej Komisji Liturgicznej, jednej z 10 komisji soborowych, i jako pierwszy z polskich Ojców Soboru przemawiał dwukrotnie w auli soborowej podczas I sesji Soboru. Obydwa przemówienia dotyczyły zagadnień liturgicznych i wyrażały stanowisko polskiego Episkopatu w tych sprawach³. Jego udział w kolejnych fazach prac Soboru był kontynuowany poprzez aktywną obecność w sesjach Rady Liturgicznej, które miały miejsce w Rzymie w latach 1967–1970⁴. Nic więc dziwnego, że stanął na czele Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski i, jako jej przewodniczący, koordynował prace związane z przekładem na język polski instrukcji i innych dokumentów liturgicznych Stolicy Apostolskiej. Drugi obszar prac Komisji polegał na opracowaniu listów pasterskich, zarządzeń i instrukcji Episkopatu, które podawały zasady

¹ Szerzej na ten temat zob. H. SOBECZKO, *W trosce o liturgiczne dziedzictwo*, Opole 1986, s. 154–186.

² Por. TENŻE, *Życie i działalność biskupa Franciszka Jopa w Opolu (1956–1976)*, RTSO 6 (1978), s. 71–78.

³ *Tamże*, s. 72.

⁴ *Tamże*, s. 76–78.

stopniowego wprowadzania reformy liturgicznej w polskich warunkach. Biskup miał świadomość potrzeby solidnego doksztalcenia liturgicznego duchowieństwa i wiernych, dlatego zaproponował zlecenie takiej pracy diecezjalnym komisjom liturgicznym, dla których sam opracował nowy statut. Było to praktycznie wyjście z sytuacji niemożności powołania centralnego instytutu duszpasterstwa liturgicznego, który by wyznaczał kierunki dla wszystkich polskich diecezji. Jak wiadomo, po dzień dzisiejszy nie udało się takiego instytutu liturgicznego stworzyć. Jako biskup opolski miał on swój lokalny Kościół, w którym był odpowiedzialny za wprowadzanie posoborowej odnowy⁵. Pierwszą rzeczą, jaką zrobił, było zreorganizowanie powołanej jeszcze przed soborem (1959) Komisji ds. Liturgii i Muzyki Kościelnej. Pierwszym krokiem było mianowanie 8 września 1965 r. nowego sekretarza Komisji. Został nim nowy wykładowca liturgiki w Wyższym Seminarium Duchownym Śląska Opolskiego w Nysie — ks. lic. Helmut Sobeczko⁶. Zasadnicza jednak reorganizacja komisji zaczęła się w 1967 r. Najpierw powiększono jej skład do 7 osób, a w styczniu następnego roku do 12 osób. Do komisji weszli: rektor seminarium (przewodniczący), profesor liturgiki (sekretarz), 5 profesorów przedmiotów pastoralnych i śpiewu, 4 proboszczów i 1 zakonnik⁷. Pierwsze posiedzenie Komisji, które zapoczątkowało jej prace według nowego statutu, odbyło się 29 marca 1968 r.⁸ Kolejne posiedzenia plenarne miały miejsce zasadniczo raz w roku, częściej jednak zbierały się mniejsze zespoły, które zajmowały się zagadnieniami szczegółowymi i przygotowywały projekty dokumentów Komisji. Były one potem przesyłane wszystkim członkom do wglądu i oceny przed ich ostatecznym przyjęciem. Każdorazowo spotkaniom tym przewodniczył bp Jop, który wprowadzał w tematykę prac i zachęcał do intensywnej pracy nad odnową życia liturgicznego w diecezji⁹.

Początek prac Komisji związany był z wprowadzeniem w życie odnowionej liturgii Mszy św. Na posiedzeniu Komisji dnia 10 marca 1970 r. bp Jop mówił o historyczności dokonanej reformy liturgii mszalnej, a jej pozytywne owoce wiązał odpowiednim przygotowaniem duchowieństwa. Dlatego prosił członków Komisji o podejmowanie cennych inicjatyw duszpasterskich¹⁰. Apel biskupa zaowocował przygotowaniem *Pouczenia w sprawie pracy przygotowawczej w parafii w okresie poprzedzającym wprowadzenie nowego Ordo Missae*¹¹ oraz *Pouczenia o nowych obrzędach Mszy świętej*¹². Ponadto opracowano instrukcję *Śpiew wiernych i funkcja organisty*, którą wysłano do każdej parafii, dołączając również nuty do śpie-

⁵ Temat ten przedstawił szeroko ks. Sobeczko w pracy: *W trosce o liturgiczne dziedzictwo*, s. 187–213.

⁶ Archiwum Diecezji Opolskiej, Dokumenty Komisji Liturgicznej (dalej: ADODKL), *Dekret z 8 IX 1965 r.*

⁷ Imienny wykaz członków Komisji zob. WUDO 23 (1968), s. 97.

⁸ ADODKL, *Protokół z pierwszego posiedzenia DKL*, 29 III 1968 r.

⁹ SOBECZKO, *W trosce o liturgiczne dziedzictwo*, s. 190.

¹⁰ ADODKL, *Protokół posiedzenia DKL z 10 II 1970 r.*

¹¹ WUDO 25 (1970), s. 204–209.

¹² *Tamże.*

wów międzylekcyjnych. Z powodu braku nowego lekcjonarza mszalnego Komisja opracowała w 1970 r. czytania we własnym zakresie i publikowała je w diecezjalnym miesięczniku urzędowym. W kolejnych pięciu latach sprowadzano je z Kurii warszawskiej¹³.

Celem sprawdzenia, jak wygląda realizacja instrukcji, Komisja przygotowała kwestionariusz, który wysłano do dekanalnych referentów liturgicznych. Otrzymałe odpowiedzi zawierały liczne spostrzeżenia i uwagi, na które członkowie Komisji starali się wyczerpująco odpowiadać¹⁴.

Proces wprowadzania odnowionej liturgii mszalnej trwał w diecezji opolskiej ok. pięć lat. Zdecydowana większość duchownych i wiernych przyjęła propozycje odnowy ze zrozumieniem, jednak pewna część nie była pozytywnie nastawiona do proponowanych zmian. Dlatego bp Jop przyglądał się w czasie wizytacji sposobom wprowadzania odnowy, a swoim cierpliwym tłumaczeniem i wyjaśnianiem wątpliwości wpływał na to, że coraz większa liczba duchownych dostrzegała w odnowie szanse ożywienia parafialnego życia liturgicznego.

Wydawanie przez Stolicę Apostolską kolejnych ksiąg liturgicznych wyznaczało etapy prac bpa Jopa i opolskiej Komisji. Tematykę tych działań wyznaczało wprowadzanie w życie nowych ksiąg liturgicznych. Ich owocem było wprowadzanie w życie nowych obrzędów poszczególnych sakramentów i sakramentaliów: 1972 — chrzest dzieci; 1973 — bierzmowanie; 1974 — małżeństwo; 1976 — obrzędy pogrzebowe; 1978 — namaszczenie chorych; 1981 — sakrament pokuty; 1982 — liturgia godzin; 1985 — Komunia św. i kult Eucharystii poza Mszą św.; 1988 — wtajemniczenie chrześcijańskie dorosłych¹⁵. Za każdym razem wprowadzenie nowej księgi poprzedzone było szkoleniem dekanalnych referentów liturgicznych oraz spotkaniem formacyjnym dla księży, na które zapraszano liturgistów z kompetentnymi wykładami. O tych działaniach będzie mowa w następnej części niniejszego artykułu.

2. Wkład opolskich liturgistów w posoborowe doształcanie duchowieństwa diecezjalnego

Ks. bp Franciszek Jop mógł w podejmowanych wysiłkach liczyć na wielu ludzi. Z nich szczególną rolę odegrali opolscy liturgiści. Trzeba tu wspomnieć znanego liturgistę, związanego przede wszystkim z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim — ks. prof. Wacława Schenka, kapłana diecezji opolskiej i jednocześnie proboszcza najstarszej bytomskiej parafii. Na podstawie zachowanej dokumentacji można poz-

¹³ SOBECZKO, *W trosce*, s. 193.

¹⁴ ADODKL, *Sprawozdania dekanalnych referentów w odpowiedzi na kwestionariusz DKL z 21 XII 1971 r.*

¹⁵ SOBECZKO, *W trosce o liturgiczne dziedzictwo*, s. 172n.

nać skalę jego zaangażowania w dzieło posoborowego doksztalcenia miejscowego duchowieństwa¹⁶. To u jego boku w środowisku lubelskim zdobywał liturgiczne wykształcenie ks. Helmut Jan Sobeczko, który po studiach specjalistycznych (1962–1965) z historii Kościoła i liturgiki podjął wykłady z liturgiki w nyskim seminarium. Jako sekretarz Komisji Liturgicznej i notariusz w Kurii Biskupiej był bardzo blisko ks. bpa Jopa, który miał w nim niezastąpionego współpracownika i organizatora posoborowego doksztalcenia miejscowego duchowieństwa.

Już w lipcu 1965 r. zorganizowano na terenie diecezji opolskiej pierwszy w Polsce diecezjalny kurs liturgiczny poświęcony problematyce liturgii Mszy św.¹⁷ Do zgromadzonych na Górze św. Anny (3 VII) i w WSD w Nysie (4 VII) duchownych referat wygłosił ks. Schenk. Po zasygnalizowaniu niebezpieczeństw towarzyszących liturgicznemu uaktywnieniu parafii, podzielił się historycznymi uwagami na temat możliwości sprawowania liturgii Mszy św. Referat zatytułowany był *Msza św. w duszpasterstwie parafialnym*¹⁸.

Kolejny taki kurs miał miejsce ponownie na Górze św. Anny w 1967 r.¹⁹ Spotkanie rozpoczęło się Mszą św. celebrowaną przez ks. H. Sobeczkę według wymogów nowych przepisów liturgicznych. W homilii celebrans zwrócił najpierw uwagę na znaczenie w liturgii stołu Słowa i stołu Ofiary, a następnie zaznaczył, że wiernym trzeba zastawić obydwie stoły. Wieczór pierwszego dnia wypełniony był szczegółowym omówieniem przez ks. Sobeczkę odnowionych obrzędów Mszy św. Następnego dnia ks. Schenk przewodniczył koncelebrze i wygłosił homilię, natomiast w trakcie kursu wygłosił dwa referaty. W pierwszym z nich, zatytułowanym *Podział funkcji w zgromadzeniu liturgicznym*, w sposób bardzo ciekawy i przystępny przedstawił sposoby obecności Chrystusa we Mszy św. oraz specyfikę poszczególnych funkcji liturgicznych, które winny być spełnione przez różnych ludzi, a nie tylko przez samego celebransa. Natomiast w referacie *Odnowa liturgii — obserwacje negatywne i pozytywne* starał się, jako profesor liturgiki, wprowadzić słuchaczy w teologię Mszy św. Natomiast jako doświadczony proboszcz przytoczył wiele pozytywnych i negatywnych przykładów dokonującej się odnowy liturgicznej, przez co chciał usunąć wątpliwości i nieporozumienia związane z tą problematyką.

Rok 1968 był dość bogaty w działalność na terenie diecezji. Najpierw członkowie Komisji wygłosili specjalne wykłady w 7 dekanatach w ramach dni skupienia,

¹⁶ Szerzej o zaangażowaniu ks. Schenka w posoborowe doksztalcenie duchowieństwa polskiego zob. E. MATEJA, *Fons et culmen. Liturgiczna działalność ks. Wacława Schenka (1913–1982)*, Opole 1997, s. 169–180.

¹⁷ A. MARCOL, *Pierwszy diecezjalny kurs liturgiczny*, WUDO 20 (1965), s. 279–283.

¹⁸ W wersji poprawionej i poszerzonej, ale pod tym samym tytułem, wszedł do pracy zbiorowej: F. BLACHNICKI, W. SCHENK, R. ZIELASKO (red.), *Wprowadzenie do liturgii*, Poznań – Warszawa – Lublin 1967, s. 355–363.

¹⁹ W. GLOBISCH, *Kurs duszpasterski na Górze św. Anny w dniach 20–21 września 1967 roku*, WUDO 22 (1967), s. 267–268.

a także dla katechetek w Opolu i na Górze św. Anny (20–21 VIII). Z kolei w Raciborzu miał miejsce w dniach 16–17 października kurs liturgiczny dla dekanalnych referentów liturgicznych. Ks. Schenk prowadził to spotkanie, dyskusję i wygłosił cztery referaty na tematy związane z wprowadzeniem instrukcji *Eucharisticum Misterium*²⁰. Miesiąc później przeprowadzono rejonowe konferencje szkoleniowe w pięciu miastach: Nysie (25 XI), Raciborzu (26 XI), Zabrze (27 XI), Kędzierzynie (28 XI) oraz Opolu (29 XI). Poświęcono je tematowi języka narodowego w liturgii oraz ćwiczeniom polskich śpiewów mszalnych. Ks. Schenk zaprezentował referat: *Język narodowy w liturgii jako nowe zadanie duszpasterskie*, a wystąpienie ks. Sobeczki zatytułowane było *Mszał oltarzowy łacińsko-polski, jego znaczenie w duszpasterstwie*²¹.

Kolejne szkolenie dekanalnych referentów liturgicznych miało miejsce w dniach 4–5 listopada 1969 r. Natomiast w 1970 r., przed wprowadzeniem nowego *Ordo Missae*, miały jeszcze miejsce konferencje rejonowe dla duchowieństwa. Przeprowadzono je w Zabrze (21 IX), Raciborzu (22 IX), Nysie (23 IX) i Opolu (24 IX). Ks. Schenk wygłosił wtedy referat *Problematyka teologiczna nowego Ordo Missae* i w trzech przypadkach odprawił na początku konferencji wzorcową Mszę św. według nowych przepisów. W czwartym przypadku Mszę celebrował ks. Sobeczko, który miał też wykład zatytułowany *Nowości obrzędowe Ordo Missae*²².

Dekanalni referenci liturgiczni mieli swoje kolejne szkolenie w Raciborzu w dniach 19–20 kwietnia 1971 r. Było ono poświęcone problemom biblijnym w liturgii słowa. Jako pierwszy wystąpił ks. Sobeczko z referatem *Praktyka odnowy liturgicznej w naszej diecezji*. Jego spostrzeżenia dotyczyły licznych przypadków braków w realizacji odnowy liturgicznej w poszczególnych parafiach. Dlatego przypomniał zebranych zalecenia wydanych instrukcji, nad realizacją których czuwać powinni w dekanatach referenci liturgiczni. Po tym wystąpieniu, dotyczącym praktycznych kwestii z życia parafii, ks. Schenk poprowadził bardzo ożywioną dyskusję na temat *Praktyka odnowy w mojej parafii*. W swoim głosie z jednej strony zaakcentował potrzebę nieustannej, intensywnej pracy duszpasterza nad pogłębieniem znajomości tekstów mszalnych, tak aby wierni w sposób bardziej czynny i świadomy uczestniczyli w liturgii, z drugiej zaś strony przestrzegając przed nadgorliwością. Zalecał roztropność, aby nie za wiele naraz podawać wiernym. Wygłosił też referat na temat *Słowo wstępne we Mszy świętej*. Swoje wywody teoretyczne zilustrował praktycznie na Mszy św. której przewodniczył i pokazał, jak powinno wyglądać wprowadzenie — słowo wstępne oraz krótka homilia na zwykły dzień. Następnie w referacie zatytułowanym *Godzina biblijna w duszpasterstwie* podzielił się swoimi doświadczeniami w prowadzeniu takiej działalności na terenie parafii²³.

²⁰ *Sprawozdanie z działalności Diecezjalnej Komisji Liturgicznej*, WUDO 24 (1969), s. 357–359.

²¹ ADODKL, *Sprawozdanie z prac Diecezjalnej Komisji Liturgicznej za rok 1968*, Teczka: Kursy, doształcenia liturgiczne, skupienia organistów, 1965–

²² ADODKL, *Sprawozdanie z prac Diecezjalnej Komisji Liturgicznej za rok 1970*.

²³ E. KUCHARZ, *Sprawozdanie z dwudniowego kursu dla dekanalnych referentów liturgicznych w Raciborzu*, WUDO 26 (1971), s. 283–287.

Rok 1972 przyniósł Kościołowi w Polsce nowe obrzędy chrztu dzieci²⁴. Na to ważne wydarzenie trzeba było przygotować wiernych, a najpierw samych duszpasterzy. Dlatego już w sierpniu 1972 r. odbyły się w Zabrzcu, Bytomiu, Raciborzu, Nysie i Opolu konferencje rejonowe dla duchowieństwa, których tematyka oscylowała wokół nowych obrzędów chrztu dzieci²⁵. Tej tematyce poświęcone były dwa wykłady. Ks. Schenk przedstawił chrzest dzieci w aspekcie historyczno-teologicznym, ze szczególnym uwzględnieniem przygotowania rodziców i parafii²⁶, natomiast ks. Sobeczko skupił się na ważniejszych aspektach pastoralnych i liturgicznych obrzędów chrztu dzieci²⁷.

W ramach prac przygotowawczych przed wprowadzeniem nowych obrzędów chrztu dzieci Diecezjalna Komisja Liturgiczna przeprowadziła również w listopadzie tegoż roku jednodniowe szkolenie dekanalnych referentów liturgicznych²⁸. Główny wykład przedpołudniowy, na temat przygotowania wiernych do owocnego przyjęcia nowych obrzędów, wygłosił ks. Schenk, który omówił przede wszystkim tematy kazań, jakie należy wcześniej wygłosić. Natomiast drugą część konferencji poświęcono sprawie śpiewu w odnowionej liturgii. Tu główny wykład przedstawił ks. Sobeczko. Omówił on znaczenie śpiewów międzylekcyjnych w liturgii słowa oraz zaakcentował potrzebę zachowania dotychczasowego skarbcza ludowej pieśni religijnej, która ma na Śląsku bogatą tradycję²⁹.

Bardzo ciekawie przedstawia się sprawa wprowadzania w życie nowych obrzędów sakramentu bierzmowania, których polskie tłumaczenie zostało zatwierdzone przez Świętą Kongregację Kultu Bożego 16 września 1972 r. Konferencja Episkopatu Polski postanowiła pierwotnie wprowadzić je w życie w roku następnym³⁰. Jednak życie pokazało, że generalnie czekano na oficjalne wydanie obrzędów bierzmowania drukiem, a to stało się dopiero w 1975 r.³¹ W diecezji opolskiej rzecz wyglądała zupełnie inaczej. Komisja Liturgiczna opracowała specjalną instrukcję o nowych obrzędach bierzmowania³², którą rozesłano do wszystkich parafii wraz z powielonym tekstem nowych obrzędów i zarządzeniem biskupa, w którym informuje o ich wprowadzeniu w diecezji³³. W ten sposób wprowadzono w diecezji opolskiej nowe obrzędy bierzmowania prawie dwa lata wcześniej niż w pozostałych

²⁴ *Obrzędy chrztu dzieci według Rytuału Rzymskiego*, Katowice 1972.

²⁵ *Sprawozdanie*, WUDO 28 (1973), s. 62–63.

²⁶ Tekst został opublikowany: *Chrzest dzieci. Historia, teologia, wymogi duszpasterskie*, WUDO 28 (1973), s. 42–57.

²⁷ Tekst został opublikowany: *Niektóre zagadnienia duszpasterskie i obrzędowe nowej liturgii chrztu dzieci, tamże*, s. 57–62.

²⁸ *Sprawozdanie, tamże*, s. 64.

²⁹ Te wystąpienia nie zostały opublikowane.

³⁰ Por. Pismo Prymasa Polski z 25 III 1973 r. nr 742/73/P.

³¹ *Obrzędy bierzmowania według Pontyfikału Rzymskiego*, Katowice 1975.

³² *Pouczenie w związku z wprowadzeniem nowych obrzędów bierzmowania*, WUDO 29 (1974), s. 158–162.

³³ *Zarządzenie wydane w związku z wprowadzeniem nowych obrzędów bierzmowania, tamże*, s. 157–158.

diecezjach polskich. Taki stan rzeczy musi budzić zdziwienie choćby z uwagi na fakt, że ks. Sobeczko już w 1972 r. wygłosił referat o nowych obrzędach bierzmowania na spotkaniu wykładowców liturgiki w Krakowie³⁴. Mogli więc liturgiści z innych diecezji wziąć przykład z diecezji opolskiej.

Kolejną okazją do posoborowego doksztalcenia duchownych stało się wprowadzenie nowych obrzędów sakramentu małżeństwa. Realizując plan prac przygotowawczych 14 listopada 1974 r., zorganizowano w Opolu jednodniowy kurs dla dekanalnych referentów liturgicznych³⁵. Ks. Schenk wygłosił na nim dwa referaty. W pierwszym z nich przedstawił historię liturgii sakramentu małżeństwa³⁶, natomiast drugi był próbą prezentacji poprawnej tematycznie nauki przedślubnej³⁷. Z kolei ks. Sobeczko przypomniał kryteria odnowy obrzędów sakramentu małżeństwa, a z praktycznych problemów omówił m.in. kwestie sprawowania liturgii małżeństwa podczas Mszy, błogosławienia ślubów w soboty i dni świąteczne, formy przygotowania narzeczonych do ślubu oraz odrębności obrzędowe odnowionej liturgii tego sakramentu³⁸. Referenci liturgiczni otrzymali teksty wygłoszonych referatów, bowiem ich zadaniem było wierne przedstawienie omówionych tematów na dekanalnych spotkaniach księży. Trzeba w tym miejscu dodać, że swoistym przedłużeniem tej problematyki był artykuł ks. Schenka wydany w diecezjalnym periodyku trzy lata później. Powrócił w nim do ważnej kwestii znaczenia sakramentu małżeństwa zarówno dla młodzieży, jak i dla samych małżonków³⁹. Po omówieniu historii przygotowania do małżeństwa przypomniał autor pouczenia polskiego ustawodawstwa synodalnego i wypowiedzi Stolicy Apostolskiej w interesującym go temacie oraz zaproponował metodę i tematykę spotkań formacyjnych z młodzieżą. Ostatni punkt poświęcił problemom związanym z samym duszpasterstwem małżeństw.

Kolejny raz widzimy opolskich liturgistów w ramach doksztalcenia katechetek i katechetów, w tym także księży. Ich szkolenia miały z reguły miejsce na Górze św. Anny. Tak było m.in. w Wielkim Poście 1976 r. Wtedy to ks. Sobeczko wygłosił referat o znaczeniu wychowania do pokuty⁴⁰. Podobnie rzecz się miała rok później. Wtedy szkolenie miało miejsce w dniach 27–28 lutego. Ks. Sobeczko zaprezentował słuchaczom *Dyrektorium o Mszach z udziałem dzieci*⁴¹.

Zadania zlecone opolskim liturgistom przez ks. bpa Franciszka Jopa, a dotyczące posoborowego doksztalcenia miejscowego duchowieństwa, były realizowane

³⁴ *Sakrament bierzmowania w duszpasterstwie, tamże*, s. 168–180.

³⁵ *Sprawozdanie*, WUDO 30 (1975), s. 77.

³⁶ *Z historii liturgii sakramentu małżeństwa, tamże*, s. 78–80.

³⁷ *Zarys nauki przedślubnej, tamże*, s. 90–94.

³⁸ *Ważniejsze zagadnienia duszpasterskie i obrzędowe odnowionej liturgii sakramentu małżeństwa, tamże*, s. 81–87.

³⁹ *Przygotowanie młodzieży do małżeństwa i duszpasterstwo małżeństw*, WUDO 33 (1978), s. 79–87.

⁴⁰ *Wychowanie do pokuty warunkiem dobrego przygotowania do sakramentu pokuty*, WUDO 31 (1976), s. 280–284.

⁴¹ H.J. SOBECZKO, *Kurs katechetyczny na Górze św. Anny, tamże*, s. 89.

także po śmierci pierwszego opolskiego biskupa, która miała miejsce 24 września 1976 r. Widzimy to w kontekście wprowadzania kolejnej odnowionej księgi liturgicznej. Mimo iż Konferencja Episkopatu Polski już w połowie 1976 r. ogłosiła jako wzorcowy polski przekład *Obrzędów pogrzebu*, to jednak zostały one wydane dopiero w 1977 r., a wprowadzone w życie 1 listopada 1978 r. Dlatego też konferencje rejonowe dla duchowieństwa poświęcone tej księdze liturgicznej zorganizowano dopiero w dniach 26–27 września 1978 r. Odbyły się one w Nysie, Opolu, Raciborzu i Zabrze. Ks. Schenk wystąpił wtedy z referatem *Obrzędy pogrzebowe w świetle współczesnej eschatologii*, natomiast ks. Sobeczko mówił na temat *Odnowionej liturgii obrzędów pogrzebowych*⁴². Zagadnieniom eschatologicznym i nowym obrzędom pogrzebowym poświęcono też później specjalny numer „Wiadomości Urzędowych Diecezji Opolskiej”, w którym znalazły się referaty opolskich liturgistów oraz zaproszonych pastoralistów⁴³.

Nie ustała też praca opolskich liturgistów z dekanalnymi referentami liturgicznymi. Dla nich zorganizowano w 1980 r. na Górze św. Anny dwudniowy kurs poświęcony nowym obrzędom sakramentu namaszczenia chorych⁴⁴. Do zebranych referat wygłosił ks. Schenk, w którym przedstawił problematykę historyczno-pastoralną nowych obrzędów. Tekst ten nie został jednak opublikowany. Na wspomnianym szkoleniu referentów liturgicznych nie było ks. Sobeczki, bowiem przebywał on wtedy w Rzymie, finalizując tam swoje studia doktorskie.

Po raz ostatni spotkał się ks. prof. Schenk z duchowieństwem opolskim we wrześniu 1982 r. podczas konferencji rejonowych w Opolu, Nysie, Kluczborku, Raciborzu i Zabrze, urządzonych przed wprowadzeniem nowych obrzędów sakramentu pokuty. Uczestnicy tych spotkań wysłuchali wprowadzenia teologicznego przygotowanego przez ks. bpa Nossola oraz dwóch referatów. Ks. Schenk omówił dzieje praktyki sakramentalnej pokuty w Kościele, a ks. Sobeczko przedstawił odnowioną liturgię sakramentu pokuty i etapy jej wprowadzania w życie. Obydwa referaty zostały opublikowane w podwójnym numerze „Wiadomości Urzędowych Diecezji Opolskiej”, który zawiera także inne materiały do wykorzystania w pracy duszpasterskiej w związku z wprowadzeniem odnowionych *Obrzędów pokuty*⁴⁵. Warto tu dodać, że w materiałach tych znajdujemy jeszcze dwa inne teksty ks. Schenka. Pierwszy podejmuje problem *Znaczenia zadośćuczynienia*⁴⁶, a drugi dotyczy *Postawy pokuty w życiu codziennym*⁴⁷. Także ks. Sobeczko dołączył dodatkowy tekst, w którym poruszył problem wychowania do pokuty⁴⁸.

⁴² ADODKL, *Materiały kursu liturgicznego*, 26–27 IX 1978 r.

⁴³ WUDO 34 (1979), s. 73–120.

⁴⁴ ADKLO, *Sprawozdanie*, Teczka: *Dekanalni referenci liturgiczni*.

⁴⁵ WUDO 37 (1982), s. 314–363.

⁴⁶ *Tamże*, s. 320–323.

⁴⁷ *Tamże*, s. 323–332.

⁴⁸ *Pokuta jest przykazaniem Bożym*, *tamże*, s. 349–352.

Nie miał to być bynajmniej koniec wspólnej dydaktycznej działalności obu liturgistów wśród duchowieństwa. Już wtedy bowiem ustalono termin i tematykę kolejnych konferencji rejonowych⁴⁹. Na najbliższej miał być omówiony I tom *Liturgii godzin*. Zaplanowane konferencje odbyły się, ale niestety już bez ks. Schenka, który zmarł 28 października 1982 r. Ks. Sobeczko poprosił więc o pomoc innych specjalistów. Dlatego widzimy na konferencjach, które odbyły się 15 grudnia 1983 r. w Opolu i Zabrze, ks. bpa Jana Wieczorka, który pokazał, iż do zasadniczych obowiązków kapłańskich należy zobowiązanie do modlitwy brewiarzowej⁵⁰. Z kolei ks. prof. Romuald. Rak z KUL uzasadnił teologicznie istotę tej modlitwy oraz omówił elementy poszczególnych godzin⁵¹. Natomiast ks. Sobeczko przybliżył słuchaczom kryteria odnowy modlitwy brewiarzowej oraz duszpasterskie znaczenie odnowionej księgi liturgicznej⁵².

Kolejne wysiłki formacyjne opolskiego duchowieństwa wyznaczył wprowadzony w I niedzielę Adwentu 1983 r. nowy Kodeks Prawa Kanonicznego, a zwłaszcza kan. 1248, na mocy którego Msza w sobotni wieczór jest traktowana jako pierwsza Msza niedzielna. Ta nowość domagała się przygotowania wiernych, ale w pierwszej kolejności samych duszpasterzy. Dlatego Diecezjalna Komisja Liturgiczna przygotowała specjalną instrukcję dla kapłanów. Została ona wydana 17 sierpnia 1984 r. i podpisana przez sekretarza i przewodniczącego komisji, którym był ks. Sobeczko⁵³. Pewną pomocą dla księży miały też być dwa artykuły opublikowane wraz z instrukcją. Pierwszy był autorstwa ks. Huberta Dobioscha i dotyczył sobotniej Mszy wieczornej⁵⁴. Drugi był próbą podejścia do nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego przez pryzmat problematyki liturgicznej, a przygotował go ks. Helmut Sobeczko⁵⁵.

Zapewne dalej byłaby kontynuowana ta sprawdzona forma liturgicznej formacji opolskiego duchowieństwa, ale sytuacja uległa zmianie w związku z działalnością Diecezjalnego Instytutu Pastoralnego, powołanego w 1978 r., który zaczął działać od 1981 r. jako filia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego⁵⁶. Opolska placówka zaczęła stopniowo rozwijać działalność naukowo-pedagogiczno-wydawniczą, nastawioną zarówno na duchownych, jak i na świeckich. Skala tych aktywności jest tak wielka, że ich opis wykracza poza ramy niniejszego przedłożenia i niewątpliwie powinna się doczekać osobnego opracowania.

⁴⁹ J.H. SOBECZKO, *Życie i działalność liturgiczno-duszpasterska księdza Wacława Schenka w diecezji opolskiej*, w: TENŻE (red.), *Studia liturgiczno-pastoralne*, t. I, Opole 1988, s. 35.

⁵⁰ *Zobowiązanie do Liturgii godzin w posłudze kapłańskiej*, WUDO 38 (1983), s. 473–477.

⁵¹ *Istota Liturgii godzin (podstawy teologiczne i struktura)*, tamże, s. 462–472.

⁵² *Kryteria odnowy i duszpasterskie znaczenie „Liturgii godzin”*, tamże, s. 478–486.

⁵³ *Msza święta w sobotni wieczór początkiem świętowania niedzielnego*, tamże, s. 328–337.

⁵⁴ *Sobotnia Msza wieczorna jako pierwsza Msza niedzielna*, tamże, s. 337–357.

⁵⁵ *Problematyka liturgiczna w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego*, tamże, s. 357–363.

⁵⁶ J. KOPIEC, *Kościół opolski — zarys najnowszych dziejów*, w: *Rocznik diecezji opolskiej 2000*, Opole 2000, s. 44.

3. Rola opolskiego modlitewnika *Droga do nieba* w posoborowej formacji liturgicznej wiernych

O ile księgi liturgiczne porządkują formy kultu oddawanego Bogu i świętym sprawowanego w liturgii, o tyle podobną rolę dla wiernych w ich kształtowaniu prywatnej pobożności spełniają modlitewniki. W historię Górnego Śląska chlubnie wpisało się dzieło ks. Ludwika Skowronka — modlitewnik *Droga do nieba*, wydany po raz pierwszy 110 lat temu⁵⁷. W tym długim okresie czasu był on poddawany pewnym modyfikacjom, które wymuszała historia. Powojenne wydania, redagowane już przez grono księży Śląska Opolskiego, uwzględniały nową sytuację ludnościową na Opolszczyźnie, na którą przybyło wielu Polaków ze swoimi zwyczajami, wpływającymi z ich pobożności. Jednak nas tu interesuje skala zmian w formie tego popularnego modlitewnika, na który wpływ miała także soborowa odnowa liturgii. Przed nią ostatnie poszerzone i uzupełnione wydanie ukazało się w 1958 r. Natomiast istotne zmiany w treści tego modlitewnika zaczęły się dokonywać po 1968 r., czy po tym, jak zaczęły się ukazywać nowe obrzędy Mszy św. i innych sakramentów. Ponieważ polskie edycje nowych ksiąg liturgicznych ukazywały się, jak zostało to pokazane wyżej, powoli, dlatego też prace nad posoborową wersją omawianego modlitewnika trwały aż 10 lat (1968–1978). Zwieńczeniem prac Diecezjalnej Komisji Liturgicznej było wydanie poprawionego modlitewnika w 1978 r., czyli w 75 rocznicę pierwszego wydania⁵⁸. W tej wersji pojawiły się polskie teksty odnowionych obrzędów mszalnych oraz sakramentu chrztu i bierzmowania. Była to jedyna droga, w kontekście ówczesnej sytuacji polityczno-gospodarczej, dotarcia do rzeszy wiernych diecezji opolskiej z odnowioną wersją posoborowej liturgii. Z okazji zbliżającego się Wielkiego Jubileuszu Chrześcijaństwa Roku 2000 Międzydiecezjalna Komisja ds. Liturgii, Duszpasterstwa Liturgicznego i Muzyki Kościelnej Diecezji Opolskiej i Gliwickiej postanowiła poddać rewizji dotychczasową wersję modlitewnika. Już w 1996 r. rozpoczęto prace nad częścią śpiewnikową, a dwa lata później zajęto się częścią modlitewną. Niestety, prace nieco się przeciągnęły i dlatego modlitewnik ukazał się dopiero w 2001 r. Jego tradycyjna nazwa *Droga do nieba* otrzymała nowy podtytuł: *Katolicki modlitewnik i śpiewnik*, który miał zwrócić uwagę na bogaty zestaw pieśni zaopatrzonych w nuty. W kontekście jednak współczesnych rozważań trzeba przypomnieć podstawową intencję, jaka przyświecała zespołowi redakcyjnemu. Było nią położenie większego nacisku na rozwój takiej pobożności liturgicznej wiernych, która uwzględniałaby soborowy postulat ich czynnego, owocnego i świadomego udziału w liturgii. Dlatego w modlitewniku jest wiele tekstów z liturgii godzin, z obrzędów Triduum Paschalnego oraz z liturgii sakramentów świętych. Ponieważ w 2003 r. przypadała setna rocznica pierwszego

⁵⁷ Szerzej na temat jego teologicznego wymiaru zob. A. GLAESER, *W służbie człowiekowi. Teologiczno-pastoralny wymiar modlitewnika „Droga do nieba”*, Opole 1994.

⁵⁸ Zob. M. MAŚLANKA, *75 lat „Drogi do nieba”*, RTSO 6 (1978), s. 353–354.

wydania *Drogi do nieba*, przygotowano na tę okoliczność wersję modlitewnika z 2001 r., ale pominięto w niej zapisy nutowe pieśni, przez co znacząco pomniejszono jej objętość. Ponadto Katedra Liturgiki i Hagiografii Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego zorganizowała sympozjum naukowe poświęcone temu modlitewnikowi⁵⁹.

Podsumowując nasze rozważania w tym temacie trzeba powiedzieć, że modlitewnik ten odegrał nie tylko szczególną rolę w umacnianiu życia religijnego wiernych z Górnego Śląska, ale też w znaczącym stopniu pomógł im czynnie uczestniczyć w odnowionej, posoborowej liturgii.

4. Rola modlitewników niemieckojęzycznych w posoborowym kształtowaniu religijności wiernych Górnego Śląska

W historii Europy Środkowej niebywałą rolę odegrały wydarzenia 1989 r. Radykalne zmiany społeczno-polityczne zaowocowały na Śląsku przywróceniem sprawowania liturgii w języku niemieckim. Pierwsza oficjalna Msza św. celebrowana w tym języku miała miejsce na Górze św. Anny 4 czerwca 1989 r. Po tym wydarzeniu pojawiły się pytania, zastrzeżenia i kwestionowanie jej wprowadzania. Wszystko uzasadniano tym, że na Śląsku, tyle lat po wojnie, wszyscy znają język polski. Z drugiej zaś strony akcentowano prawo starszych diecezjan, którzy w dzieciństwie i młodości byle uczestnikami celebracji liturgicznych sprawowanych w języku niemieckim. To był dla nich tzw. „język serca”. Dla tych ludzi ks. prof. Joachim Piegsa (z pochodzenia Ślązak) przygotował i wydał w 1989 r. w Augsburgu dwujęzyczny, niemiecko-polski modlitewnik, który nazwał *Weg zum Himmel – Droga do Nieba*. Kiedy na terenie diecezji opolskiej zaczęto celebrować Msze dla ludności znającej także język niemiecki, modlitewnik ten okazał się bardzo pomocny. O tym jak bardzo, świadczą prośby o kolejne wydania⁶⁰. W kontekście powyższych rozważań pojawia się pytanie, jak ten modlitewnik pomógł wiernym w przyjęciu soborowej odnowy liturgii. Okazuje się, że poza najbogatszą częścią, wypełnioną przez pieśni, na drugim miejscu znajdują się teksty poświęcone sakramentom. Na prawie 50 stronach znalazły się teologiczno-pastoralne wprowadzenia do każdego sakramentu oraz same obrzędy. Najwięcej miejsca poświęcono Mszy św. z tekstem II Modlitwy eucharystycznej. Mimo iż modlitewnik ten był wydarzeniem przejściowym, to jednak odegrał znaczącą rolę w przygotowaniu przestrzeni dla opolskiej inicjatywy wydania miejscowego modlitewnika dwujęzycznego⁶¹. Prace nad nim zaczęły się

⁵⁹ Materiały z tego spotkania zostały opublikowane: R. PIERSKAŁA (red.), *Stulecie „Drogi do Nieba” ks. Ludwika Skowronka* (Sympozja 52), Opole 2003.

⁶⁰ M. WORBS, *Dwujęzyczny modlitewnik i śpiewnik Weg zum Himmel – Droga do Nieba*, w: PIERSKAŁA (red.), *Stulecie „Drogi do nieba”*, s. 125n.

⁶¹ Zob. W. GLOBISCH, *Dwujęzyczny modlitewnik i śpiewnik „Weg zum Himmel – Droga do nieba” z 1997 roku*, w: PIERSKAŁA (red.), *Stulecie „Drogi do nieba”*, s. 129–134.

już wiosną 1992 r. Wtedy to bp Alfons Nossol poparł koncepcję dwujęzyczności planowanego modlitewnika, którą Diecezjalnej Komisji Liturgicznej przedstawił ks. Wolfgang Globisch⁶². Po pięciu latach dnia 11 czerwca 1997 r. drukarnię opuściły pierwsze egzemplarze modlitewnika zatytułowanego *Weg zum Himmel. Katholisches Gebet- und Gesangbuch. Droga do nieba. Katolicki modlitewnik i śpiewnik*. Odnowionej, posoborowej liturgii sakramentów poświęcono 144 strony, w tym aż 60 samej tylko Eucharystii, wychodząc z założenia, że tym sposobem wierni będą mogli czynnie i owocnie brać udział w sprawowanej liturgii w języku niemieckim.

* * *

Patrząc z perspektywy pięćdziesięciu lat na proces recepcji posoborowej odnowy liturgicznej w diecezji opolskiej, trzeba dołączyć się do tych, którzy twierdzą, iż dzieło nie zostało jeszcze ukończone, że wciąż jeszcze jesteśmy w trakcie procesu odnowy parafialnego życia liturgicznego. Przejawem tego jest choćby wprowadzenie posługi nadzwyczajnego szafarza Komunii św. oraz posługi stałego diakona, a także prace odnawiania opolskiej *Agendy liturgicznej*, o czym w tym wystąpieniu nie wspomniano. Niemniej jednak stwierdzić trzeba, że dokonano już wiele, aby misterium paschalne w najwyższym stopniu przyczyniło się do tego, by wierni życiem swoim wyrażali oraz ujawniali innym misterium Chrystusa i rzeczywistą naturę prawdziwego Kościoła (KL 2). Stało się to za sprawą konkretnych ludzi, którzy nie bali się ogromu przedsięwzięć w dziejach liturgii dotąd niespotykanych. Ich owoce na trwałe wpisały się w religijne oblicze tej ziemi. Dziś możemy im wyrazić tylko swoją wdzięczność, a patrząc w przyszłość, zakasać rękawy i kontynuować rozpoczęte przez nich dzieło ożywiania życia liturgicznego w naszych parafiach.

Introducing the Conciliar Liturgical Renewal on the Example of The Opole Diocese

Summary

The Jubilee of fiftieth anniversary of adopting liturgical constitution celebrated in the academic community of Opole requires considering remarkable achievements connected with the introduction of the liturgical renewal which had its place in the local Church of Opole during recent period of time. Notable benefits were gained owing to actions of specific people. One of them is Bishop Franciszek Jop who served as a Chairman of Liturgical Commission in the Polish Episcopate from 1962 to 1975. Accepted function obliged him to active participation in subsequent work of the Second Vatican Council and Roman Commission. As Bishop of Opole Franciszek Jop was responsible for the post-Conciliar liturgical renewal in his diocese. He reorganised the Opole liturgical commission and encouraged its members to active involvement in familiarizing the Faithful with Polish-language version of liturgical books, process of adaptation former forms of pastoral liturgy into the current one and consi-

⁶² *Tamże*, s. 130.

dered as most important, in developmental works of clergy and congregation. Those who most eagerly responded to Jop's appeal were clergymen from Opole: Waclaw Schenk and Helmut Sobeczko. Their great cooperation in the aspect of the new systems' creation will be presented in the article, dedicated especially to priests and catechists. Further there will be discussed regularly improved prayer book *Droga do Nieba* and German-language confessionals. Mentioned prayers will be also considered in the aspect of their influence on post-Conciliar shaping of religiousness of the Faithful in Upper Silesia.

Looking at the reception process of the post-Conciliar liturgical renewal from the perspective of fifty years it is legitimate to claim that the very process has not been finished yet. It can be observed in gradual introduction of Extraordinary Minister of Holy Communion and Permanent Deacon. Nevertheless, it should be admitted that plenty has been achieved. The Paschal Mystery could contribute to changes, so the Faithful could express and reveal others the Person of Jesus Christ and the actual nature of the real Church.